

MATERIAL EXTRET DE LES FITXES D'AUTOFORMACIÓ EN LLENGUA CATALANA (SALC) DE LA UNIVERSITAT POMPEU FABRA

FONT : BADIA, J. i GRIFOLL, J. *Jonc. Llengua catalana BUP. Edicions 62*

Ortografia de la s sorda

1. En la posició inicial de mot, el so de [s] és representat per la lletra s si va seguida de les vocals, A, O, U. (Els mots çà i ço són els únics que comencen en ç i són més aviat poc usuals.)

savi, sord, sud,...

Pareu atenció a:

*sabata, *safareig, *safata, safir, safra, *safrà, saga, sagal, salpar, samarra, *sanefa, sapa, sarabanda, saragata, *Saragossa, sarbatana, *Sardenya, *sarró, sarsa, *sarsuela, saurí, *soc, *sòcol, *sofre, sotsobrar, *sucre, la Suda, surra. (* mots més habituals.)

I per les lletres S o C davant les vocals E, I:

sense, sivella / cel, cistella

Noteu: *sedàs, *sentinella, *sèquia, serraller, simbomba, simitarra...

2. Enmig de mot és on trobem el major nombre de grafies diferents.

Així, entre vocals podem escriure:

a) ss: passar, mosca,...

Anoteu la grafia dels mots següents

alcàsser, *arrebossar, *arrissar, assor, assutzena, *carnisseria, *carrossa, *cassota, cassussa, *disfressar, *drassana, *Eivissa, escaramussa, genísser, *gessamí, *hissar, *massapà, *massís, *mosso, *mostassa, palissada, *pissarra, *pòlissa, *regalèssia, rossí, *Saragossa, *tassa, *tossut.

b) I en alguns mots compostos, s:

asimetria, antesala, antisèptic, biseccionar, contrasentit, entresol, disèpal, hendecasil·lab, hiposulfit, monosil·lab, parasíntesi, polisulfur, pre-socràtic, sobresortir, suprasensible, trisòdic, tetrasil·làbic, unisexual, i altres...

c) O bé ç/c (escrivim ç davant de A, O, U i a finals de mot; i C davant de E, I):

peça, eriçó / peces, edició

(Repasseu la llista de mots amb ç que us donem més avall.)

d) Alguns mots (pocs) també es poden escriure amb el dígraf sc. Es tracta de:

piscina, ascensor, escena, abscissa, consciència, susceptible, ressuscitar,..., així com els seus derivats.

e) En canvi, entre consonant i vocal o vocal i consonant podem trobar les grafies:

_ s: dansa, pensar, pasta,...

_ c/ç: enciam, cançó,...

_ I, en alguns pocs casos, x: excursió, explotar,...

Fixeu-vos, ara, com s'escriuen aquests mots

alferes, barnús, *bus, *cabàs, Cadis, cafís, calabós, canemàs, *cartipàs, cuscús, *esbós, *llapis, *matís, matràs, panís, quars, ris, *sedàs, tamís, *tapís, *vernís, Vinaròs, *xerès,...

3. A final de mot, les grafies que poden representar el so d'ESSA SORDA són dues:

a) s: tros, arròs,...

Noteu, especialment

alferes, barnús, *bus, *cabàs, Cadis, cafís, calabós, canemàs, *cartipàs, cuscús, *esbós, *llapis, *matís, matràs, panís, quars, ris, *sedàs, tamís, *tapís, *vernís, Vinaròs, *xerès,...

I els mots acabats amb els sufixos:

- ÀS, ASSA: gossàs, cuirassa,...

- ÍS, ISSA: canyís, terrissa,...

- DÍS, DISSA: passadís, corredissa,...

- ÚS, USSA: pallús, gentussa,...

b) O bé ç: lluç, glaç,... (Consulteu-ne la llista a l'apartat següent.)

La ç

Aquesta lletra (anomenada ce trencada) és usada només per a representar el so de [s] (ESSA SORDA). Combina amb la c, segons la regla que ja hem vist:

-ç davant de A, O, u i a final de mot
calça, començo, forçut, lluç,...

-c davant de E, I:
calces, llucet, comenci,...

No hi ha, però, regles fixes per a l'ús d'aquesta parella de grafies o les seves equivalents s/ss (tros - destrossar). Només la lectura atenta i l'ús freqüent ens podran resoldre tots els dubtes.

Remarca:

a) Alguns casos poden ser resolts tenint en compte que c/ç poden alternar, en una família de mots, amb el so de [t]:

- _ força/forcejar/fortalesa
- _ avançar/avantatge
- _ adreçar/dreçar/dret
- _ torçar/tort
- _ alçar/altura
- _ cançó/cantar
- _ escurçar/curt

b) Els mots derivats formats amb els sufixos -ANÇA i -ENÇA: esperança, coneixença, ... (No són derivats pansa, cansa, dansa, pensa, defensa, ...)

c) Noms de lloc dels Països Catalans: L'Arboç, Argençola, Caçà, Calassanç, Capçanes, Castellterçol, Corçà, Flaçà, Llançà, Lliçà, Lluçà, Lluçanès, Can Maçana, La Maçana, Maçanes, Maçanet, Marçà, Ronçana, Vinçà, ...

d) D'altres topònims: Les Açores, Coblença, França, Moçambic, Niça, Provença, ...

e) Verbs: Agençar, amenaçar, avançar, caçar, calçar, començar, encalçar, esmerçar, esquinçar, llençar, llançar, traçar, i els seus respectius derivats i primitius: amenaça, avenç, caça, començ, encalç, esquinç, llança, traç, ...

f) Altres mots: açò (i ço), arboç, arç, balanç, balança, balç, boç, braç, ça (ençà...), cabeça (d'allis), calç, calça, capça(1) (i derivats: capçal, capçalera, escapçar, ...), cerç, comerç, dolç(2), eriçó, escorça, escurçó, estruç, faç, façana, faiçó, falç (eina), francmaçó, glaç, jaç, llaç, llençol, lliçó, lluç, maça (eina), mançanilla, març, novençà, peça, pedaç, pinça, pitança, plaça, plançó, puça, raça, solaç, terç, terça, unça, variça, veça. I llurs derivats.

NOTES:

1. capça: Part superior d'algunes plantes, com el bròquil, o la col-i-flor. No ho confongueu amb «capsa», de cartó, de llauna, ...

2. I també un bon nombre d'adjectius com és ara: capaç, audaç, veraç, atroç, feliç, descalç, ...

CODI ACTIVITAT: TO06002

FONT : BADIA,J. i GRIFOLL,J. *Jonc. Llengua catalana BUP. Edicions 62*

Els sons fricatus alveolars

Els sons

En l'ordre dental distingíem els sons alveolars (s, z) que definíem així:

- _ [s]: Fricatiu alveolar sord
- _ [z]: Fricatiu alveolar sonor

L'oposició d'aquests dos sons és aprofitada per la llengua per a distingir mots i sintagmes amb significats diferents. Així:

- _ «caçar» és diferent de «casar»
- _ «bassa» és diferent de «base»
- _ «passar» és diferent de «pesar»
- _ «els savis» és diferent de «els avis»
- _ «els sogres» és diferent de «els ogres» etc.

Per tant, es tracta també de dos fonemes: [s] i [z], que anomenem ESSA SORDA i ESSA SONORA, respectivament. Abans de veure'n l'ortografia, cal remarcar que aquests dos sons són diferents en català. Hi ha, però, un seguit de mots que, per diverses raons, són pronunciats malament. Es tracta d'alguns mots com:

ESSA SORDA

etcètera, falcia i falciot (nom d'ocell), frontissa, gessamí i llessamí, poncella, i els mots que tenen el sufix -ESSA, en les formes del femení: abadessa, baronessa, metgessa,...

ESSA SONORA

Casino, casos, fusible, gasa, magnèsia, museu, països, paisatge, zoològic o zoo.

Noms de lloc com:

(sorda) Brussel·les, Valldemossa

(sonora) Alzira, Asia, Camarasa, Freser, Manises,...

Noms de persona com:

(sonora) Anastasi, Casilda, Casimir, Cèsar, Eusebi, Ezequiel,

Nicasi, Onèsim, Tomasa.

I un bon nombre de molts cultes:

(sorda) abscissa, compromissari, discussió, dissertar, dissident, dissoldre, excessiu, messies, premissa, velocitat, vicissitud, i els mots acabats en:

- gressió: agressió,...
- gressor: agressor,...
- missió: admissió,...
- missor: transmissor,...
- pressió: pressió, impressió, expressió,...
- pressor: compressor,...

(sonora) adhesió, *anàlisi, anestèsia, *apoteosi, aranzel, asil, basalt, basílica, centèsim, cohesió, col·lisió, concisió, corrosió, cosac, *crisi, decisió, desídia, diapasó, *diòcesi, disenteria, divisor, *dosi, eclesiàstic, enèsim, entusiasme, episodi, exclusió, explosió, fase, frase, gasetà, geodèsia, *hipòtesi, icosaèdre, idiosincràsia, inclusió, infinitesimal, irrisió, lesió, mausoleu, medusa, *metamorfosi, mil·lèsim, misantrop, musa, musulmà, nasal, *oasi, obesitat, *paràfrasi, *paràlisi, paràsit, *parèntesi, persuasió, peizòmetre, plausible, presagi, presumpte, prosàpia, prosèlit, prosòdia, prosopopeia, pusil·lànime, residu, rizòfag, salesià, *síntesi, *tesi, *tisi, topazi, *tuberculosi, zebra, zel, zèfir, zona, zoologia,...

(Els mots remarcats solen ser acabats en -S en la pronúncia popular en contra de les indicacions de l'ortoèpia.)

Les grafies

La representació gràfica d'aquests sons es presenta en català força complexa perquè disposem de diverses grafies per escriure'ls a causa de la tradició ortogràfica de la nostra llengua: s, ss, c, ç, z, sc, x...

Ortografia de la s sonora [z]

1. En la posició inicial de mot, l'única grafia que fem és z:

zona, zero, zenit, zebra, zoologia,...

2. Enmig de mot, entre vocals, escrivim generalment s:

casa, casos,...

Noteu com escrivim en català:

Andalusia, basa (d'un joc de cartes,...), basar, cervesa, gasela, gaseta, Ignasi, masurca, noblesa, vellesa,...

Remarca

a) En alguns mots cultes, derivats del grec la majoria de les vegades, escrivim z:

amazona, àzim, bizantí, esquizofrènic, ozó, piezòmetre, topazi, trapezi, Nazari, ... Així com els mots compostos de rizo- (rizòfag),
-zoic (paleozoic), -zou (espermatozou), -zoide (trapezoide),
-zoari, ... I altres noms com: Ezequiel, nazisme, nazi, ...

b) En els altres casos, escrivim z entre consonant i vocal, i s entre vocal i consonant:

guitza, pinzell, donzella, ...
esmorzar, desdir, esbarriar, ...

Són excepcions

- Els mots compostos de -fons- (enfonsar), -dins- (endinsar),
trans-
(transeünt, transistor).

c) Noteu, encara: alzina, aranzel, atzavara, atzembra, atzerola, benzina, botzina, bronze, ènzim, etzibar, Llätzer, onze, salze.

ACTIVITATS

CODI ACTIVITAT: AO06002

FONT: BORDONS, G. i d'altres. *Trévol 2*. Llengua. Ed. Empúries.

1. Omple els buits d'aquest text amb les grafies corresponents de la *essa sorda*:

En una entrevista publicada al número 216 de la revista El Temps, el senyor Iranzo, perruquer i a[]e[]or d'imatge, després de contestar tot de preguntes[] referents a la seva profes[]ió, respon a la interrogant[]ió:

-Bé, un calb és un malalt-. I afegeix, com per endol[]ir la cosa:

-Un malalt psíquic-. En llegir-ho he quedat parat. Jo []óc calb com una bola de billar, però déu n'hi do, i, la veritat, mai no havia con[]iderat la meua calví[]ie com una malaltia psíquica. És clar que, de fet, aneu a saber què vol dir el senyor Iranzo, perruquer i a[]e[]or d'imatge, amb això de malaltia psíquica.

Ampliant la seva re[]posta, afirma: -La pèrdua dels cabells és un símptoma d'acostament a la mort, un símbol de decrepitud-, i afegeix, a tall d'exemples per refor[]ar les seves afirma[]ions, que als camps de concentra[]ió, als condemnats a mort i al servei militar es tallen els cabells gairebé al zero, perquè cal de personalitzar, segons ell, l'é[]er humà. A mi respectuosament, m'ha semblat que el senyor Iranzo es pa[]ava. Recordo que en el meu cas els cabells em van comen[]ar a caure a vint-i-pocs anys, i que abans dels quaranta ja estava com ara. Bé, l'any vinent, si no hi ha res de nou, compliré la seixantena. Que m'acostava a la mort quan vaig quedar calb, ja ho sé; ara, de moment encara []óc viu, i no crec que el meu acostament a la mort hagi estat més precipitat que els de la meua edat que conserven la cabellers. Quant a la decrepitud, n'està segur el senyor Iranzo que la calví[]ie n'és un símbol? I pel que fa als exemples que esmenta, jo sempre havia sentit a dir que si als camps de concentra[]ió i al servei militar (el cas dels condemnats l'ignorava) es tallen els cabells al zero és, sobretot, per evitar la presència de polls, afavorida per la promiscuïtat i la poca higiene. En tota l'entrevista, que porta per títol *Educar la educació*, el senyor Iranzo exalta el valor de la imatge, i dels cabells, sobretot, a l'hora d'aconseguir una imatge seductora. Segons ell, els cabells simbolitzen energia, simbolitzen erotisme, simbolitzen fetixisme, i diu, a més, que irradien for[]a. Se suposa, és clar, que deu parlar dels cabells tractats per un perruquer expert que alhora sigui a[]e[]or d'imatge, perquè els cabells per si sols només en el cas de Samsó, diuen, tenien unes virtuts especials. De totes maneres, l'entrevista del senyor Iranzo, que a mi m'ha plantejat greus problemes de personalitat, també m'ha deixat obertes unes lleus finestres

d'esperan[]a. Per exemple, diu que els lletjos el primer que han de fer és acceptar la seva realitat física. I per què no els calbs?, m'he dit de seguida. I encara més els calbs lletjos, és clar. També posa com a exemple de seducció

Sandro Pertini, i com a exemple de maduresa juvenil Pica[]o. Jo immediatament he procurat recordar-ne les imatges: Sandro Pertini em sembla que no tenia pas gaires cabells; Pica[]o, de gran, era calb. Doncs bé, els prendrem com a exemple i anirem tirant.

MIQUEL MARTÍ I POL, *Els calbs*
Avui (21 agost 1988)

CODI

ACTIVITAT:

AO06007

FONT: MA%À, M. i MORTE, R., 1995

2. Completeu les paraules amb s, sc, ss, c, ç, z:

tran..exual	<input type="text"/>	calabo..os	<input type="text"/>
..arbatana	<input type="text"/>	dan..a	<input type="text"/>
Còr..ega	<input type="text"/>	camu..a	<input type="text"/>
estra..a	<input type="text"/>	..èquia	<input type="text"/>
apoteo..i	<input type="text"/>	a..ot	<input type="text"/>
pòli...a	<input type="text"/>	anestè...ia	<input type="text"/>
...òcol	<input type="text"/>	centè...im	<input type="text"/>
ga...ela	<input type="text"/>	endin...ar	<input type="text"/>
poli...ó	<input type="text"/>	esqui...ofrènia	<input type="text"/>
sot...obrar	<input type="text"/>	impre...ió	<input type="text"/>
ba...ar	<input type="text"/>	quar...	<input type="text"/>
a...ut...ena	<input type="text"/>	...alpar	<input type="text"/>
tran...iberià	<input type="text"/>	na...os	<input type="text"/>
...entinella	<input type="text"/>	impre...os	<input type="text"/>
submi...ió	<input type="text"/>	na...al	<input type="text"/>
co...ac	<input type="text"/>	cohe...ió	<input type="text"/>
aran...el	<input type="text"/>	re...oldre	<input type="text"/>
bi...ecció	<input type="text"/>	ma...morra	<input type="text"/>
ultra...ò	<input type="text"/>	...èfir	<input type="text"/>

morda...a		a...imetria	
tro...		...imbomba	

CODI

ACTIVITAT:

AO06005

FONT: Som-hi!. Català per a adults. Nivell 2. Ed. Barcanova.

3 .Escriu s, ss, z, x, c, ç, sc, xc:

mo□èn,	□otrac,	cla□e,	bra□
escur□ó,	po□at,	fa□ana,	confu□ió
grà□ia,	□ona,	eficà□ia,	bardi□a
re□oldre,	pin□a,	vacan□es,	ga□o□a
duque□a,	na□os,	mi□atge,	cap□igrany
cotit□ar,	divi□ió,	pot□er,	mi□èria
ga□ela,	cator□e,	pre□entir,	to□ir
toleràn□ia,mecanit□ar,moltí□im			Igna□i
fero□,	pre□ís,	vora□,	obe□itat
□ella,	malfian□a,	□edà□,	ofi□i
colo□al, □erve□a, cohe□ió,mestí□			

CLAU ACTIVITATS

- 1. assessor, preguntes, professió, interrogació, endolcir, sóc, considerat, calvície, assessor, resposta, reforçar, afirmacions, concentració, ésser, passava, començar, sóc, calvície, concentració, força, assessor, esperança, Picasso, Picasso.**
- 2. transsexual, calabossos, sarbatana, dansa, Còrsega, camussa, estrassa, sèquia, apoteosi, assot, pòlissa, anestèsia, sòcol, centèsim, gasela, endinsar, polissó, esquizofrènia, sotsobrar, impressió, basar, quars, assutzena, salpar, transsiberià, nassos, sentinella, impresos, submissió, nasal, cosac, cohesió, aranzel, resoldre, bisecció, masmorra, ultrasò, zèfir, mordassa, asimètria, tros, simbomba.**
- 3. mossèn, sotrac, classe, braç, escurçó, posat, façana, confusió, gràcia, zona, eficàcia, bardissa, resoldre, pinça, vacances, gasosa, duquessa, nassos, missatge, capsigrany, cotitzar, divisió, potser, misèria, gasela, catorze, pressentir, tossir, tolerància, mecanitzar, moltíssim, Ignasi, feroç, precís, voraç, obesitat, cella, malfiança, sedàs, ofici, colossal, cervesa, cohesió, mestís.**